

Krzysztof Mielcarek

XL Sympozjum Biblistów Polskich – Lublin 2002

Bibliści polscy mieli we wrześniu 2002 r. szczególny powód do radości, ponieważ po raz czterdziesty spotkali się na dorocznym sympozjum poświęconym tematyce biblijnej. Spotkanie odbyło się w dn. 19-20.09.2002 w Lublinie, a głównym tematem sympozjum był ostatni dokument Papieskiej Komisji Biblijnej: *Naród żydowski i jego Święte Pisma w Biblii chrześcijańskiej*. Na potrzeby stu pięciu uczestników sympozjum swoje gościnne podwoje otworzyło Metropolitalne Seminarium Duchowne. Mimo niepokojów gospodarzy i organizatorów wszystkie kwestie akomodacyjne i żywieniowe udało się sprawnie przygotować, a obrady przebiegały bez zakłóceń.

Stałym i ważnym punktem sympozjów biblijnych są od kilku lat kiermasze książkowe organizowane przez wydawnictwa religijne z całego kraju, do których dołączają się także autorzy pojedynczych pozycji. Dzięki temu nawet trudno dostępne książki, wydawane z reguły w niskich nakładach, uzupełniły ofertę większych oficyn wydawniczych. Możliwa była także szersza wymiana naukowa między poszczególnymi ośrodkami uniwersyteckimi. Większość wydawnictw oferowało przede wszystkim opracowania w języku polskim, ale krakowska „Enigma Press” postarała się także o bogaty wybór pozycji w językach zachodnich. Kielecki Instytut Teologii Biblijnej „Verbum” obok niedawno rozpoczętej serii monografii naukowych oferował drugi numer półrocznika o tematyce biblijno-pastoralnej „Verbum Vitae”: *Dlaczego Ewangelia?*. Natomiast warszawska oficyna „Vocatio” wśród swej bogatej oferty książkowej wystawiła *Leksykon biblijny* G. Maiera i F. Rieneckera oraz kolejne tomy ksiąg pamiątkowych poświęconych wybitnym biblistom polskim.

Sympozjum tradycyjnie rozpoczęło się od uroczystej Mszy świętej, celebrowanej w kaplicy seminarium. Liturgii przewodniczył i homilię wygłosił ks. bp Mieczysław Cisko, który powitał także wszystkich uczestników sympozjum w imieniu ks. abpa Józefa Życińskiego, przybywającego w tym czasie poza krajem.

Jako członek Papieskiej Komisji Biblijnej pierwszą sesję obrad otworzył ks. prof. dr hab. Ryszard Rubinkiewicz wykładem pt. Główne linie

dokumentu Papieskiej Komisji Biblijnej *Naród żydowski i jego Święte Piśma w Biblii chrześcijańskiej*. Po krótkim przedstawieniu historii PKB, prelegent skupił się na trzech wymiarach więzi, jaka zgodnie z opinią autorów dokumentu istnieje pomiędzy Starym i Nowym Testamentem: ciągłości, nieciągłości i nowości (postępie).

W przeszłości wielokrotnie usiłowano negatywnie przedstawić relację pomiędzy ST i NT (Marcjon, A. von Harnack), lecz takie ujęcia zostały przez Kościół odrzucone. Zgodnie z nauką samego Jezusa chrześcijaństwo opowiedziało się za nieodłącznym współistnieniem ST i NT, gdzie NT w znacznej mierze opiera się na treściach starotestamentalnych i tym samym potwierdza ich autorytet. Nieustanny proces relektury tradycji biblijnych w łonie samej Biblii Hebrajskiej daje podstawy do spojrzenia na NT jako na jej kontynuację. Również koncepcja obietnicy i wypełnienia pozwala na takie spojrzenie. Poza tym, temat aktywnego uczestnictwa Boga w historii, obrazy Boga jedynego, Boga-Stwórcy, Boga-Zbawiciela, a także idee wybrania czy królestwa Bożego są trwałymi ogniwami łączącymi Stary i Nowy Testament. Z drugiej strony pewne sfery życia religijnego, takie jak: kapłaństwo lewickie, ofiary i praktyki rytualne (obrzezanie) zostały przez chrześcijaństwo zarzucone. Stąd można mówić o zjawisku nieciągłości. Wreszcie, rozumienie niektórych prawd wiary zostało wyraźnie pogłębione, np. monoteizm został uzupełniony o chrystologię, by ostatecznie przyjąć kształt tajemnicy Boga Trójjedynego. Również nowotestamentalna antropologia zyskała niezatarty rys chrystologiczny. Nowy, głębszy wymiar ma także eschatologia i związana z nią idea ziemi jako daru Boga. Ostatecznie więc, mimo że w NT znaleźć można zarówno „stare” jak i „nowe”, Kościół patrzy na obydwa Testamenty jako na jedną Biblię.

Trzecią drugiego referatu, wygłoszonego przez ks. dra Mirosława Wróbla (KUL) był obraz Żydów w czwartej Ewangelii. Zwrócił on uwagę, że Ewangelię według św. Jana należy rozpatrywać na trzech poziomach interpretacyjnych: tekstu, autora i odbiorcy. Zatrzymując się dłużej na poziomie realiów towarzyszących powstawaniu tekstu, prelegent zaprezentował kilka współczesnych propozycji dotyczących identyfikacji grupy określanej mianem *hoi ioudaioi*. Należą do nich interpretacja geograficzna, historyczna, socjologiczna, intraeklezyjalna (Żydzi jako żyjący judeochrześcijanie) oraz grupa interpretacji o charakterze religijnym (symboliczna, narratywna). Następnie, tematyka żydowska u św. Jana została przedstawiona w świetle literatury rabinicznej i chrześcijańskiej oraz w kontekście konfliktu między Synagogą i Kościołem, który narastał od drugiej połowy I w. po Chr. Na podstawie przedstawionego materiału ks. Wróbel doszedł do wniosku, iż Czwarta Ewangelia odczytuje wydarzenie Jezusa w kontekście historyczne-

go konfliktu Żydów i chrześcijan. Odrzucenie Jezusa przez Żydów było, według Ewangelisty, planem Bożym. Wiara w Jezusa dzieli świat na dwie grupy, a cierpiący Jezus staje się typem prześladowanego Kościoła.

Trzecim prelegentem był profesor KUL, ks. dr hab. Henryk Witczyk, który zajął się tematem relacji pomiędzy Starym i Nowym Przymierzem. Przedstawiając panoramę ujęć od klasycznych po najnowsze, rozpoczął od najbardziej rozpowszechnionego rozwiązania opartego na zasadzie substytucji. Zgodnie z tym poglądem Kościół całkowicie zastąpił Synagogę w jej funkcjach zbawczych, a w ujęciach skrajnych głoszone odrzucenie Izraela przez Boga. Współcześnie wielu teologów, zarówno po stronie chrześcijańskiej jak i żydowskiej, daje nowe interpretacje. Według jednych judaizm i chrześcijaństwo cieszą się autonomią w ramach tej samej historii zbawienia i reprezentują dwie gałęzie wyrastające z tego samego pnia (J. B. Agus, E. Dorf, M. Czajkowski). Inni usiłują zrewidować dotychczasowe kategorie, mówiąc w miejsce zapowiedzi-wypełnienia o zapowiedzi-potwierdzeniu (N. Lohfink, E. Zenger). Można także zaobserwować tendencję do przechodzenia od zdecydowanego podkreślenia nowości Przymierza w Chrystusie kosztem wartości ST w kierunku głębszego podkreślenia ciągłości między ST i NT (A. Vanhoye). Przedstawiając koncepcję ostatniego dokumentu PKB ks. H. Witczyk wyraził radość, że obraz relacji między judaizmem i chrześcijaństwem pozwala na dalszy pogłębiony dialog. Jednocześnie zauważył jednak, że autorzy opracowania niewystarczająco podkreślili tożsamość Kościoła wyrażoną w średniowiecznej sentencji przypomnianej przez H. de Lubaca: *Non solum impletur, verum etiam transcenditur*. Podsumowując swe wystąpienie prelegent zaproponował, by więź między obydwu Przymierzami postrzegać w kategorii mesjańsko-paschalnej transformacji.

Po sesji porannej wywiązała się krótka dyskusja, w której podkreślono, że przemiany i relektura są nieodłącznie związane z ciągłością (prof. M. Wojciechowski) oraz że wbrew aktualnej tendencji do zacierania różnic między ST i NT, List do Hebrajczyków mocno te rzeczywistości kontrastuje (ks. prof. J. Łach). Ks. prof. J. Frankowski zaproponował model pulsujący Przymierza, który spotkał się jednak z otwartą krytyką dalszych dyskutantów.

Wykłady w sesji popołudniowej rozpoczął ks. prof. dr hab. Waldemar Chrostowski (UKSW), który przedstawił odmienne od dotychczasowych spojrzenie na relację Izrael–Kościół. Opierając swoje rozważania na podstawowej tezie, iż należy zdecydowanie odróżnić Izrael biblijny od rabinicznego, podzielił treść swego wykładu na dwie części. W części pierwszej poświęconej Izraelowi biblijnemu, prelegent zwrócił uwagę na osobę Jezusa Chrystusa i odniesioną do Niego wiarę pierwotnego Kościoła. Zdaniem ks. W. Chrostowskiego to właśnie wiara w Chrystusa stała się przyczyną gwałtownych zmian, które doprowadziły do rozdziału między chrze-

ścijaństwem a judaizmem. Analizując tożsamość judaizmu rabinicznego, referent podkreślił znaczenie negatywnego odniesienia Synagogi do osoby Chrystusa, które stało się, jego zdaniem, istotnym czynnikiem kształtującym późniejszy judaizm. W konsekwencji także w przypadku judaizmu rabinicznego można mówić o ciągłości i nieciągłości w stosunku do tradycji Izraela biblijnego. Wnioskiem końcowym wystąpienia było stwierdzenie, że przymierze zawsze zakłada wierność ze strony człowieka, a brak wierności powoduje jego zachwianie. Mimo niewierności Izraela plan Boga wobec niego pozostaje pozytywny – oparty o zasadę miłosierdzia.

Kolejnym tematem sesji popołudniowej był *Kult w Starym i Nowym Przymierzu* zaprezentowany przez ks. prof. dra hab. Stanisława Hałasa. Omawiając kolejno sfery modlitwy osobistej, kultu ofiarniczego, kapłaństwa, świątyni oraz świąt prelegent doszedł do wniosku, iż kult chrześcijański wyrósł całkowicie na gruncie żydowskim. Nie należy jednak mówić o zwykłej kontynuacji ST, lecz raczej o przełomie w realizacji kultu. Nie chodzi przy tym jedynie o brak możliwości oddawania czci Bogu w dawny sposób, ale o poważną transformację.

Ostatnim wystąpieniem sesji czwartkowej był komunikat ks. dra Janusza Lemańskiego poświęcony obrazowi Żydów w pierwszej Ewangelii. Zdaniem prelegenta ewangelista wyraźnie zaznaczył narastające napięcie pomiędzy młodym Kościołem a faryzejskim judaizmem – najbardziej wpływowym nurtem społeczeństwa żydowskiej po roku 70 po Chr. Preferencja działań misyjnych wobec Żydów została jednak zachowana (Mt 10, 5-6; 15, 24). Polemiki i wzajemne niechęci nie wykluczają eschatologicznej nadziei (Mt 23, 39). Fakt odrzucenia Mesjasza przez urzędowy judaizm prowadzi według Mateusza do powstania Kościoła. W konsekwencji Synagoga w sensie instytucji stała się zbyteczna. Ewangelista dzieli jednak wyraźnie Izraela na dwie grupy: tłumy słuchające Jezusa (Mt 8, 27; 9, 33; 15, 31) oraz klasę rządząca określaną mianem faryzeuszów (3, 7; 12, 38). Mateusz nie odrzuca poszczególnych członków narodu. Pojęcie *ethnos* (l. poj.) oznaczające nowy lud Boży, który zastępuje lud Starego Przymierza, wskazuje, iż nowa wspólnota oparta będzie nie tyle na więzach rasowo-narodowych, ale na tożsamości religijnej wynikającej z uznania Jezusa za Mesjasza.

Sesję popołudniową zakończyła krótka dyskusja, w której zwracano uwagę na problematyczność ujęcia ukazującego judaizm i chrześcijaństwo jako paralelne drogi zbawienia (ks. prof. J. Chmiel); podjęto polemikę ze zbyt jednostronnym widzeniem judaizmu rabinicznego, jako reakcji na powstanie chrześcijaństwa (dr hab. K. Pilarczyk) i podkreślano, iż wzajemna więź między Kościołem i Synagogą ma charakter tajemnicy zbawienia, która zdaje się być nierozwiązywalna (prof. M. Wojciechowski).

Drugi dzień obrad ponownie rozpoczęto od celebracji eucharystycznej pod przewodnictwem ks. bpa Mieczysława Cisły. Pod nieobecność ks. bpa Mariana Gołębiewskiego homilię wygłosił Prezes Stowarzyszenia Bibliistów Polskich ks. prof. dr hab. Ryszard Rubinkiewicz (KUL).

Sejsej poranną otworzył wykład ks. prof. dra hab. Antoniego Troniny *Judaizm i chrześcijaństwo w I w. po Chr.* Ks. Tronina przedstawił najpierw szeroką panoramę historyczno-społecznych warunków egzystencji judaizmu w początkach tworzenia się chrześcijaństwa wykazując, że głównym spoiwem środowisk religijnych Izraela była tzw. ortopraksja (ryty religijne i kolekta na świątynię). Te same czynniki wpływały również na integrację bojących się Boga, czyli sympatyków judaizmu w środowiskach pogańskich. Szkicując tożsamość poszczególnych grup religijnych w Palestynie (Żydzi, Samarytanie, chrześcijanie), prelegent doszedł do wniosku, że położenie geograficzne wpłynęło bezpośrednio na świadomość mieszkańców i ich tożsamość religijną. Judejczycy skupieni wokół świątyni zachowali największą odrębność. „Am” przekształcił się w „goj”, co nadało wspólnocie wiary kierunek ideologii nacjonalistycznej. Również religia Samarytan była silnie związana z miejscem, ale pierwiastek religijny zwyciężył wyraźnie pierwiastek etniczny. Stąd trudno mówić o samarytanizmie. Z kolei chrześcijaństwo nie da się pojąć jako galileizm. Pochodzenie galilejskie nie zawoczyło integryzmem i nacjonalizmem galilejskim, lecz dało początek nowej religii otwartej po krańce ziemi.

Cykl wykładów Czterdziestego Sympozjum Bibliistów Polskich zamknęło wystąpienie ks. dr. Artura Maliny pt.: *Jedność Bożego planu zbawienia*. Na wstępie referent zaznaczył, iż zrozumienie relacji między Starym i Nowym Testamentem wymaga odwołania się do Bożego działania w planie zbawienia. Pomijanie Bożego działania w interpretacji tekstów biblijnych powoduje rozluźnienie związków między tekstami. Ta tendencja odśrodkowa uwidacznia się na poziomie filologicznym, historycznym oraz teologicznym. Na tych samych płaszczyznach ukazuje się też tendencja przeciwna, polegająca na wyodrębnieniu różnorodnych elementów ciągłości pomiędzy tekstami biblijnymi. Sama interpretacja historyczna i literacka nie wystarcza jednak do powiązania tekstów w organiczną całość. Proces powstawania tekstów biblijnych stanowi bowiem integralną część dziejów Objawienia. Działanie jednego i tego samego Boga oraz przyjęcie przez ludzi tego działania jest właściwym kontekstem pism biblijnych. Jedność między dwoma częściami Biblii można w pełni ująć poprzez uznanie prymatu działania Bożego, które doprowadziło do powstania Izraela, a potem Kościoła oraz odpowiednio ich Świętych Pism. Dokument PKB przedstawia to działanie za pomocą kategorii jedności Bożego planu zbawienia opartego na sche-

macie obietnica-wypełnienie. W tej perspektywie teologia Starego Testamentu jako pierwszej części Biblii chrześcijańskiej nie może być bez chrystologii opartej na obydwu Testamentach. Wzajemność powiązań polega z jednej strony na ciągłym odnoszeniu się do historycznego sensu tekstów Starego Testamentu, będących świadectwem długiego i stopniowego realizowania się Bożych obietnic, a z drugiej strony na uznaniu ich ostatecznego wypełnienia w wydarzeniu paschalnym Chrystusa.

Dyskusja zamykająca poranną sesję wykładową skupiła się na temacie tożsamości pierwotnego chrześcijaństwa, które pewne radykalne środowiska amerykańskich uczonych utożsamiają z ruchem chłopskim (ks. prof. J. Chmiel). Inni akcentowali rzeczowy klimat sympozjum (ks. prof. J. Frankowski) lub konieczność ujmowania tematyki relacji Synagogi do Kościoła w całej jej trudnej złożoności (ks. prof. W. Chrostowski). Wskazywano także na istotę Przymierza, która według jednych polega przede wszystkim na więzi z Bogiem (ks. dr H. Ordon), według innych zaś na inicjatywie samego Boga (ks. prof. H. Witczyk). Odpowiadając na pytania i wątpliwości uczestników, ks. prof. R. Rubinkiewicz podkreślił ograniczenia wynikające z charakteru dokumentu PKB, który nie może i nie chce pretendować do miana całościowego i szczegółowego opracowania tematu wzajemnego odniesienia judaizmu i chrześcijaństwa.

W ramach sesji organizacyjnej sympozjum udzielono głosu ks. bpowi Marianowi Gołębiowskiemu, który zaprosił wszystkich uczestników na kolejne spotkanie do Koszalina. Ustalono, iż XLI Sympozjum Bibliistów Polskich odbędzie się w drugiej dekadzie września 2003 w koszalińskim WSD, a tematem rozważań będzie *Biblijna perspektywa papieżstwa w dwudziestą piątą rocznicę pontyfikatu*. W nadchodzącym roku odbędą się także wybory prezesa SBP.

Ostatnim, nieformalnym prelegentem XL Sympozjum Bibliistów był ks. prof. dr hab. Andrzej Strus, który w ramach swego pobytu w Polsce odwiedził także Lublin. Ks. A. Strus zreferował pokrótce najważniejsze wydarzenia archeologiczno-biblijne z terenu Ziemi Świętej. Na stanowisku archeologicznym niedaleko Bet-Szeszesz, gdzie znajdowało się centrum ortodoksyjne Żydów za czasów Aleksandra Janneusza, a w czasach Konstantyna żyli judeochrześcijanie, znaleziono całun grzebalny podobny do turyńskiego, który okrywał niezidentyfikowane ciało, pozbawione głowy. W Moca(h), niecałe 10 km na zachód od Jerozolimy, odkryto 67 silosów na zboże, co może stanowić potwierdzenie rozwoju gospodarczego za Dawida.

Na koniec wielu uczestników sympozjum, w ramach wolnych wniosków przedstawiło szereg propozycji odnośnie do tematyki i sposobu prowadzenia przyszłych sympozjów, po czym obrady zamknięto.